

Az Irodalomtudományi Intézet húsz éve

Húsz éves a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi (korábban: Irodalomtörténeti) Intézete. Konkret tudománytörténeti feladatok, köztük a magyar irodalomtörténeti szintézis megoldása céljából jött létre, de lassan már maga is a tudománytörténet része lett: mintegy kétszázötven könyv és öt folyóirat összesen ötvennégy évfolyama tanúskodik az Intézet tudományos és tudományos-szervező munkájáról.

De a kézikönyvek, bibliográfiák, monográfiák, tanulmánygyűjtemények, szövegkiadások és az öt folyóirat — az *Irodalomtörténeti Közlemények*, a *Helikon*, a *Kritika*, a *Literatúra* és a *Neohelicon* — példányai az Intézet munkájának csupán egyik, noha nyilvánvalóan legfontosabb aspektusát képezik. És egyben a legkonkrétabbat, és bármikor bárkitől felhasználható és ellenőrizhető. A nagy nyilvános könyvtárak olvasótermeinek nyitott polcain sorakoznak az Intézet kiadványai, az elmúlt tíz évben egyetemi hallgatók száza és ezrei forgatták vizsgára és egyéb beszámolóikra *A magyar irodalom története* című hat kötetes kézikönyvet, vagy egyéb tankönyvvé vált tanulmányokat és monográfiákat; a bibliográfiák a tudományos munka nélkülözhetetlen eszközeivé váltak, tudósok, tudósjelöltek és foglalkozási ágra való tekintet nélkül az érdeklődő olvasók tízezrei ismerkedtek és ismerkednek meg a változatos tematikájú könyvekkel és folyóiratokkal.

Noha az Intézet kiadványai közül már nem egy antikvár ritkaságnak számít, a 250 könyv és az 54 évfolyamnyi folyóirat a kulturális forradalom szerves részévé válva bármikor felüthető, fellapozható. Viszonylag időtlen és személytelen termékké váltak, nyilván számos olvasó sohasem tudatosította azt, még a több szerzőjű művek esetében sem, hogy egy tudományos műhely munkájából meríti tudását.

A húsz éves Intézet egyik legnagyobb, és minden mást meghatározó eredménye az, hogy kialakult egy olyan tudományos műhely, a magyar marxista irodalomtudomány műhelye, amely a rábizott társadalmi és tudományos feladatokat ellátja. Egyéni és kollektív kutatómunkák szerencsés koordinálásával jött létre ez a műhely, mely egyaránt érzékeny a társadalmi elvárásokra és a tudomány belső fejlődéséből adódó problémákra. Talán nem szerencsés az egyéni és a kollektív kutatómunka megkülönböztetése. Mert valószínűleg a kétszázötven könyv és a folyóiratokban közölt fontosabb tanulmányok közül egy sincs, melynek szerzője ne élvezte volna kollégáinak baráti — olykor éles kritika formájában megnyilvánuló — támogatását.

Az Intézet történetének részét alkotják azok a hazai és külföldi tudósok részvételével lezajlott tudományos ülésszakok, konzultációk, kongresszusok is, amelyekről a maguk idején olykor a napi sajtó is hírt adott, és amelyeknek eredményei sokszor csak évek múltán realizálódnak, konkrétizálódnak, de olykor lényegében láthatatlanok. Az Intézet húsz éves munkájának is része van abban, hogy a nemzetközi irodalomtudomány felfigyelt a magyar irodalomtudomány és ezen keresztül a magyar irodalom és általában a magyar kultúra nagy teljesítményeire.

A marxista irodalomtudományt művelő Intézet sohasem zárkózott be, sohasem művelte pusztán önmagáért a tudományt, és nem elégedett meg azzal sem, hogy a magyar és külföldi irodalomtudomány más műhelyeivel szoros kapcsolatot hozzon létre. Az Intézet a szocialista kulturális forradalom aktív formálója kíván lenni. Ezért ösztönzi munkatársait arra, hogy az oktatói és nevelői munka minden szintjén tudósképzőben és népszerűsítően egyaránt részt vegyenek. Ezért vállal az Intézet a Központi Bizottságtól rövid és hosszútávú kulturális és tudományos megbízásokat. Az Intézet együttműködik különböző kulturális, tudományos és társadalmi szervezetekkel, intézményekkel is. A feltétlen tudományosság és a kifelé való nyitottság dialektikus egységének megvalósítására törekszik az Intézet.

A Minisztertanács 2253/1955. számú rendelete alapján jött létre a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézete. Működését 1956. január 1-én kezdte meg.

A Minisztertanács rendeletét, amely a Központi Bizottság határozatán alapult, hosszas szervezési munka előzte meg. Az első tervek, elképzelések 1948–49-re nyúlnak vissza.

1948-ban Lukács György elnökletével újjáalakult a *Magyar Irodalomtörténeti Társaság*. Elnöki székfoglalójában Lukács a magyar irodalomtörténet „teljes és gyökeres revízió”-ját sürgette „politikai, társadalmi és pedagógiai” szempontból egyaránt. Lukács programot is adott: olyan nem hungarocentrikus, a magyar irodalmat a világirodalom összefüggéseiben tárgyaló irodalomtörténetírás megteremtését igényelte, amely a legmesszebbmenőkig figyelembe veszi a felszabadulás jelentette társadalmi és politikai fordulatot, és a magyar irodalom múltját az új fejlődés perspektíváiból értékeli, elemzi. (Vö.: *Irodalomtörténet*, 1948/1). Lukács illódásától is inhetetten az újjáalakult *Irodalomtörténeti Társaság* választmányának ifjú tagjai, akik tanulmányaikat a felszabadulást követően, vagy azt közvetlenül megelőzően fejezték be, az új, marxista szemlésségű irodalomtörténetírás feladatairól és lehetőségeiről medítálva a kollektív munka szükségességét hangsúlyozták, és valamilyen intézmény, műhely létrehozásán tanakodtak. Az intézmény vagy műhely konkrét formájára nézve azonban nem voltak elképzeléseik.

Az első hároméves terv utolsó esztendejében, 1949 őszén került sor a Magyar Tudományos Akadémia átszervezésére. Ettől kezdve nyilvánvalóvá vált, hogy a magyar irodalomtörténet revízióját végrehajtó munkaközösség vagy intézmény, ha létre jön, az MTA I. Osztálya keretében fog működni. Az osztálytitkári beszámolókból, 1950 és 1953 között az intézet szükségességéről több ízben is szó esett.

Az elképzelések 1953 őszén kezdtek realizálódni. *Klanczay Tibort*, a *Magyar Irodalomtörténeti Társaság* választmányának egyik tagját, ekkor választották a Magyar Tudományos Akadémia I. Osztálya szaktitkárává azzal a különleges megbízással, hogy az I. Osztály keretében az Irodalomtörténeti Intézetet megszervezze. Nem sokkal később az is eldőlt, hogy e leendő Intézet igazgatója *Sötér István*, a budapesti egyetem professzora lesz.

Az 1953 nyarat-őszét követő évek gazdasági problémái azonban a gyors intézet-alapítást nem tették lehetővé. Az 1954-ben bekövetkezett racionalizálás, — amikor a takarékoság jegyében számos munkahelyet megszüntettek, — kiváltképpen ellent mondott annak, hogy egy önálló státusokat igénylő intézményt megteremtessenek. A súlyosbodó ideológiai-politikai problémák, amelyek 1955 során egyre inkább elmélyültek, viszont mind inkább sürgették az Intézet létrehozását. Szükség volt egy olyan munkaközösségre, műhelyre, amely a magyar irodalomtörténet tudományos, marxista szemléletű revízióját a napi kritikára és a napi irodalomra is ható érvénnyel megoldja. A minisztertanácsi rendelet a társadalmi-politikai szükségletek, illetve a gazdasági nehézségek közötti kompromisszum jegyében jött létre. A rendelet, amikor 1956. január 1-i hatállyal megteremtette az *MTA Irodalomtörténeti Intézetét*, egy több éves gondolkodási és tervezési folyamat végére tett pontot, de kimondta azt is, hogy az Intézet nem bővíthető, azaz hogy új státus nem igényelhető. Ez a korlátozás néhány hónap múlva, bizonyos fokig érvényét veszítette.

Az új Intézet élén Tudományos Tanács állt. Elnöke *Sötér István* volt, tagjai *Baróti Dezső*, *Barla János*, *Bóka László*, *Eckhardt Sándor*, *Horváth János*, *Illés Béla*, *Kardos Tibor*, *Képes Géza*, *Király István*, *Klanczay Tibor*, *Nagy Péter*, *Ortutay Gyula*, *Szauder József*, *Szöke Sándor*, *Tolnai Gábor*, *Turóczi-Trostler József*, *Waldapfel József*. Az Intézet igazgatóhelyettese *Klanczay Tibor* lett. Az Intézet igazgatóját nem nevezték ki, mert a kijelölt igazgató, *Sötér István* egyéb funkciója (művelődési miniszterhelyettes volt) összeférhetetlen lett volna e tisztség betöltésével. Az MTA elnöke *Sötér Istvánt* 1957. július 1-én nevezte ki az Intézet igazgatójává. Az akadémiai intézetekre érvényes alapszabály szerint az igazgató egyszemélyű felelősséggel vezeti az Intézetet.

Az Intézet 1956 januárjában három osztállyal kezdte meg működését. Ez a három osztály egyrészt jellemzi azokat a feladatokat, amelyeknek megoldására az Intézet létrejött, másrészt visszatükrözi az Intézet genezisést. Az Intézet elsősorban a magyar irodalomtörténeti szintézis megalkotására jött létre, és ezért nem véletlen, hogy az Intézetnek, mint önálló munkaközösségnek, a bemutatkozására azon a négynapos vitán került sor, amelyet 1956. január 24–27-én rendeztek Szegeden, és amelyen az Irodalomtörténeti Kézilykönyv tematikáját vitatták meg.

Az Intézet Magyar Osztályának élére *Szauder József* került, munkatársai pedig jobbára azok a kutatók lettek, akik az ELTE Bölcsészettudományi Kar négy magyar tanszékén kutatói beosztásban 1954-től kezdve akadémiai státusban dolgoztak. A Világirodalmi Osztály vezetője *Kardos Tibor* lett, munkatársai az Intézet létrejöttével megszűnt Irodalomtörténeti Dokumentációs Központ munkatársaiból kerültek ki. A harmadik osztály a Könyvtár lett.

A Könyvtár kezdetben az *École Normale Supérieure* mintájára 1895-ben alakult *Eötvös József Kollégium* könyvtára volt. Amikor az Eötvös-kollégium 1950-ben megszűnt (az Intézet számos munkatársa volt a növendéke, így pl. *Sötér István*, *Klanczay Tibor*, *Vajda György*

Mihály, Szenczi Miklós, Sziklay László), a könyvtár a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának fiókkönyvtára lett. 1956-ban a könyvtárat az Akadémia az Irodalomtörténeti Intézetnek átadta. A korábban is kitűnő könyvtár előbb Szőke Sándor, majd Bor Kálmán vezetésével a magyarországi irodalomtudományi kutatások bázisát képező országos jellegű tudományági szakkönyvtár lett. Állománya 1974-ben 110 000 kötet és 15 000 folyóiratvérfolyamot tett ki, tudományos szakmai szerinti elrendezésben (magyar irodalom, világirodalom, nyelvterületek szerint, egyetemes irodalomtörténet, klasszika filológia, nyelvészet, társadalomtudományok, magyar- és világtörténet, filozófia, művészettörténet, zene, néprajz stb.). A könyvtár bibliográfiai és dokumentációs munkájával, továbbá a hazai illetve a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés lebonyolításával a kutatók munkáját jelentős mértékben elősegíti.

Az Intézet székhelye a Ménesi út 11–13. szám alatt, a hajdani Eötvös József Kollégium épületében van. Az épület 2. és 3. emeletén az ELTE Bölcsészettudományi Kar egyik kollégiuma foglal helyet, az itt lakó diákok a könyvtár rendszeres látogatói.

*

Húsz esztendő története során az Intézet eredeti felépítése sokat változott. Új osztályok alakultak, mások megszűntek vagy átalakultak. A szervezeti felépítést a mindenkori feladatok szabták meg. Az egyes osztályok vagy csoportok sohasem különültek el élesen egymástól, egymás munkáját közös vitaulélek formájában vagy más módon mindenkor a legmesszebbmenőkig segítették. Talán az Intézetnek egyetlen olyan munkatársa sincs, aki a saját osztályán végzett fő munka mellett más osztály munkájába alkotói módon ne kapcsolódott volna be. És olyan se nagyon akad, aki csak egyféle, irodalomtörténeti vagy elméleti vagy bibliográfiai vagy csak szerkesztői munkát végzett volna, a módszerek állandó kontrolljának, felfrissítésének ez az egyik alapfeltétele.

Az Intézet, mint már több ízben említettük, a magyar irodalomtörténeti szintézis megalkotása érdekében alakult meg. A világirodalmi osztálynak a pusztá léte már önmagában is jelezte, hogy az Intézet ezt a munkát világirodalmi összefüggésekben kívánja elvégezni.

Az Intézet húsz éves történetét három szakaszra oszthatjuk. Az első szakasz 1956-tól 1960–61-ig tart. Ebben az időszakban értek meg azok a feltételek, amelyek lehetővé tették a kézikönyv megírását. A második szakasz 1961-től 1965–66-ig tart, ebben a periódusban írták meg *A magyar irodalom története* című 6 kötetes kézikönyvet, illetve jelentette azt meg az Akadémiai Kiadó. Itt említjük meg, hogy az Intézet és az Akadémiai Kiadó között rendkívül jó a kapcsolat. A harmadik, napjainkban is tartó szakasz legfőbb jellemzője, hogy azokat az alapvető elméleti és történeti tanulságokat dolgozzák fel, amelyekkel a kézikönyv szolgált. És ebben a tíz évben vált az Intézet a nemzetközi irodalomtudomány egyik megbecsült szervező műhelyévé.

Az 1956-os ellenforradalom leverése utáni konszolidáció idején — amikor az Intézetnek *Eckhardt Sándor* az *Keresztury Dező* értékes segítségét adott — a nagy elméleti tisztázások időszaka következett be. Ezek a hosszú előkészítést igénylő viták bizonyos fokig kielégítették ugyan a kézikönyv munkálatainak megkezdését, végsősoron azonban elméleti és történeti eredményeikkel számottevő mértékben elősegítették megalkotását. 1958-ban három nagy vita volt az Intézetben. Az első a népi írókról szólt, e vita a XX. századi magyar irodalom értékrendjét, és egyáltalán a magyar irodalomtörténeti szemléletet segített kialakítani. A második vitát József Attiláról az MTA I. Osztályával közösen rendezték. *Szabolcsi Miklós*, aki 1958-ban vette át a XX. századi osztály vezetését (*Szabolcsi* 1967 óta az Intézet ügyvezető igazgatója) *József Attila*, *Bartók Béla*, *Derkovits Gyula* című vitaindító előadásával a korszerű József Attila-kutatások fellendülését segítette elő. E vita a magyar szocialista irodalom kutatásának is lendületet adott. 1958-ban a XX. századi osztály megvitatta a magyar proletárirodalom kutatásának kérdéseit, és ezzel tulajdonképpen egy új tudománynak, vagy — szerényebben szólva — egy új kutatási területnek az alapjait vetette meg. *Waldapfel József*, *Pándi Pál*, *Király István* és *Tolnai Gábor* korábbi kezdeményezéseire támaszkodva. A vitaulésen részt vettek a *Párttörténeti Intézet* és a *Történettudományi Intézet* munkatársai is, és így ez az értekezlet egyik korai jele az Intézet ama törekvésének, hogy a kutatásokat interdiszciplináris módon oldja meg. E kutatások a későbbiek során nemzetközi síkon folytak tovább, — különösen a Szovjetunió és az NDK tudományos intézetei nyújtottak értékes segítséget a proletárirodalom magyar kutatóinak. *Botka Ferenc* és *József Farkas* szövegkiadásai, valamint a *Szabolcsi Miklós*, *Illés László* és mások szerkesztette tanulmánygyűjtemények, a XX. századi magyar irodalom egyik értékes vonulatát támasztották fel a méltatlan feledésből.

1958-ban a harmadik nagy intézeti ülészakot a Szovjetunióban folyó realizmus-vitának szentelték. A vitát, amely a magyar irodalomelméleti és ezen keresztül irodalomtörténeti és kritikai kutatásokat is fellendítette, *Nyíró Lajos* ismertette.

1959-ben két fontos vita volt. Az első, *Horváth Károly* referátuma alapján, a pozitívizmust tárgyalta. A pozitívizmus szerepének kritikai és történeti tisztázása nélkül az új magyar iro-

dalomtörténeti szintézis kivihetetlen lett volna. A második vitailést, amelyet *Sötér István* vezetett be, az MSZMP Elméleti Munkaközösségének *A felszabadulás utáni magyar irodalom néhány kérdéséről* című téziseinek szentelték. Ez a vitailés amellett, hogy a napi kritikai problémák megoldását is elősegítette, a későbbiek során értékes segítséget nyújtott a kézikönyv szerkesztőinek a modern magyar irodalmi fejezetek, sőt kötetek, kidolgozásához. 1960-ban *Klaniczay Tibor* referátuma alapján az Intézet a *Nacionalizmus a magyar irodalom tükrében* címen tartott ülészakot.

A felsorolt viták a politika, a filozófia, a történettudomány és általában a tudománytörténet területét érintették az irodalomtörténettel és a kritikával mindenkor szoros kapcsolatban. Jelentős szerepet játszottak a viták — tudományos jelentőségük mellett — abban is, hogy kialakuljanak és megszilárduljanak az intézeti munkaközösségek, hogy a „team”-munka pszichológiai és egyéb feltételei létre jöjjenek. E viták alkotói és szervezési tapasztalatai a későbbiek során nélkülözhetetlenekké váltak, így elsősorban a hatkötetes magyar irodalomtörténeti szintézis megalkotása idején. Az intézeti kollektíva kialakításában, a tudományos tervezésben, a fontos feladatok támogatásában a pártszervezet az Intézet megalakulásától kezdve részt vett. Titkára előbb *Nyirő Lajos* volt, jelenleg pedig *Szili József*. Az Intézet demokratikus vezetéséhez az Igazgatótanács kezdettől fogva hozzájárult. Az intézeti munkát elősegítette, hogy 1961-ben létrehozták a tudományos titkári funkciót, melyet előbb *Miklós Pál*, *Bor Kálmán*, *Illés László*, majd *Varga László* töltött be, jelenleg pedig *Kenyeres Zoltán*.

Az Intézet életében a Szakszervezet is jelentős szerepet tölt be. Elnöke *Varjas Béla*, titkára *Kiss József*.

1961. december 11-én az Intézet Tudományos Tanácsa elfogadta az Intézet vezetőségének tervét *A magyar irodalom története* című hat kötetes kézikönyvről. Korábban, még az Intézet megalakulásának idején is, ezt a kézikönyvet négy kötetre tervezték. Az előzetes tervmunkálatok során kiderült, hogy ha e vállalkozás az élő magyar irodalmat is magába akarja foglalni, és hogy ha kellő figyelmet kíván szentelni a régi magyar irodalomnak is, azaz ha a magyar irodalomtörténet egyik korszakát sem kívánja igazságtalanul kiemelni illetve elhanyagolni, akkor hat kötetre lesz szükség. A hat kötetes kézikönyv főszerkesztője *Sötér István*, volt, az Intézet igazgatója. Minden kötetnek külön szerkesztője volt, az első kettőnek *Klaniczay Tibor*, a harmadiknak *Pándi Pál*, a negyediknek *Sötér István*, az ötödiknek és a hatodiknak *Szabolcsi Miklós*. A munkálatok elősegítésére külön kézikönyv osztály alakult *Horváth Károly* vezetésével. A hat kötet megírásában mintegy 60 kutató vett részt, az Irodalomtörténeti Intézet munkatársai, továbbá társintézetek és az egyetemi tanszékek munkatársai. Ez a vállalkozás az Intézet általános célkitűzéseit két szempontból is jól illusztrálta. Először: az Intézet munkájába a lehető legtöbb magyar irodalomtörténészt be akarja vonni, együttműködést kíván az egyetemek irodalomtanszékeivel, és más műhelyekkel, így a kiadókkal és folyóiratokkal, illetve ezek munkatársaival. Másodsor: az Intézet az irodalomtörténetírást nem tartja sem az irodalomtudomány belső ügyének, sem irodalomtörténelemek priviligiumának. Korszervi irodalomtörténetírást elképzelhetetlen egyrészt az interdiszciplináris kutatások, másrészt az inter art kapcsolatok vizsgálata nélkül. Mint szerzők és mint tanácsadók, történészek, művészet- és zenetörténészek vettek részt a hat kötetes szintézis megalkotásában.

A magyar irodalom története című szintézis első kötetét 1964-ben, az utolsó, a hatodik kötet, 1966-ban jelent meg. E műben összegeződött mindaz, a részeredmény és tudományos tapasztalat, amit az Intézet 10 éves fennállása alatt szerzett.

*

Minden befejezett mű — kezdet is, indítás is. A hat kötetes szintézis, amely a marxizmus szellemében és a felszabadulás utáni társadalmi, politikai tapasztalatokat figyelembe véve végrehajtotta a magyar irodalomtörténetírást revízióját, a magyar irodalomtörténetírást 1945 előtti hagyományára, valódi értékeire joggal és helyesen támaszkodva, olyan tapasztalatokkal járt, amelyeknek felhasználása, értékelése mindmáig folyamatban van. A tapasztalatok értékelésének és felhasználásának lehetőségét illetve szükségességét az Intézet és a Magyar Tudományos Akadémia azonnal felismerte. Ez a felismerés kifejeződött a névcserében is, 1967-ben az Irodalomtörténeti Intézet *Irodalomtudományi Intézetévé* alakult át. A kézikönyv megalkotásáig a hangsúly a korszerusítendő, de mégiscsak hagyományos irodalomtörténeten, illetve bibliográfián és szövegkiadáson volt. A névcserét az jelentette, hogy az Intézet az eddiginél intenzívebben foglalkozik az irodalomtudomány egészével, az általános irodalomelmélettel és a komparatistikával is. Több oka volt ennek. Mindenek előtt a kézikönyv kínálta tanulságok, feladatok, de azok az eredmények is, amelyeket az Intézet irodalomelméleti és komparatistikai osztályán elértek. És végül, de nem utójárat: annak a szükségessége, hogy az Intézet konfrontáljon a legújabb irodalomtudományi áramlatokkal.

A szintézis a hagyományos irodalomtörténetírást továbbfejlesztésére is termékenyítően ha-

tott. Feltárta azokat a területeket, ahol a továbbhaladás elengedhetetlen. Fellendültek a középorkutatások, az Intézetben történészek, művészettörténészek bevonásával a magyar középorkutatói rendszeres vitalelkedek rendeznek. Az *Irodalomtörténeti Közlemények* a középorkutatásoknak rendszeresen helyt ad.

A kézikönyv tapasztalatai nyomán újult erővel indultak meg az addig is jelentős reneszánsz-kutatások és barokk-kutatások. 1970-ben külön reneszánsz-csoport alakult az Intézetben, amely országos szinten koordinálja a reneszánsz-kutatást, mintegy 70, különböző tudományágakban és munkahelyen dolgozó tudós munkáját fogja össze. Eredményeiket dokumentálja az osztály szerkesztette füzet- és könyvsorozat. A reneszánsz-kutatások már jellegükön fogva is igénylik a nemzetközi összefogást, és az Intézetnek illetve a reneszánsz-osztálynak szoros kapcsolatot sikerült kiépítenie a nemzetközi tudományos intézetekkel. Elsősorban a szovjet, olasz, kanadai és francia műhelyekkel gyümölcsöző az együttműködés. Az AILC keretén belül készülő *Az európai nyelvű irodalmak összehasonlító története* c. vállalkozás reneszánsz-köteteit *Eva Kushner* és *André Stegmann* professzorok társaságában *Klaniczay Tibor* szerkeszti.

A kézikönyv felhívta a figyelmet a XVIII. századi kutatások elmaradására is. Ennek leküzdésére 1970-ben külön kutatócsoport jött létre, amely a reneszánsz-csoportéhoz hasonlóan koordinálni igyekszik a szakemberek munkáját. Az elmúlt 10–15 évben világszerte fellendültek a XVIII. századi kutatások, a kutatócsoport ezeknek az eredményeit módszeresen igyekszik hasznosítani. *Köpeczi Béla* Rákóczi-, *Hopp Lajos* a Rákóczi-szabadságharc és emigráció irodalma, *Szaunder József* és *Biró Ferenc*, *Kókay György* és *Tarnai Andor* felvilágosodáskutatói az egész magyar XVIII. századról való felfogásunkat módosították. A XVIII. századi kutatások kapcsán kell megemlíteni, hogy az 1960-as évek végétől kezdve az Intézet Összehasonlító osztálya, egy nyugat- és egy kelet európai csoport keretében a felvilágosodás és a romantika közötti átmenet európai irodalmával foglalkozik, és a Sorbonne összehasonlító tanszékével karöltve foglalja szintézisbe az 1760–1820 közötti évtizedek irodalmát. Az Intézet XVIII. századi kutatócsoportja és összehasonlító osztálya közötti kapcsolat elsősorban közös vitalelked formájában realizálódik.

A kézikönyv bebizonyította, hogy a XIX. századi klasszikus magyar irodalom ismerete sem kielégítő. Az elmúlt években jelentős előrehaladások történtek a magyar romantika, a Petőfi-és a Madách-kutatások terén.

A *magyar irodalom története* című szintézis 5. és 6. kötete foglalkozott a XX. századi magyar irodalommal. Az olykor igen számottevő előzményeket is figyelembe véve elmondható, hogy a XX. századi magyar irodalom szisztematikus tanulmányozása az Intézetben, a kézikönyv két utolsó kötetével kezdődött. A kézikönyv 5. és 6. kötete először szintetizálta a XX. századi magyar irodalom történetét a felszabadulásig, a 6. kötet utolsó nagy fejezete először vázolta fel az 1945 utáni magyar irodalom fő vonalait. Ami az 1945 előtti irodalmat illeti: a kézikönyv és az azóta megjelent tanulmányok, monográfiák kiváltképpen a szocialista irodalom történetét és a Nyugatot illetően hoztak revelálóan új eredményeket. De értékes tanulmányok születtek a népi írók mozgalmáról is, *Varga Rózsa* és *Patyi Sándor* bibliográfiája pedig nélkülözhetetlen segítséget nyújt minden további kutatáshoz. A XX. század első fele nagy magyar íróinak monografikus feldolgozása folyamatban van.

A felszabadulás utáni magyar irodalom kutatásáról külön kell szólni. A kézikönyv 6. kötetét írta *Szabolcsi Miklós* szerkesztő és munkatársai tisztában voltak azzal, hogy milyen felelősséggel és kockázattal jár az élő, az állandó mozgásban, alakulásban levő irodalom történeti jellegű, egy nagy irodalomtörténeti szintézisben történő feldolgozása. A kritikai és történeti szempontok szerencsés összhangjára itt különösen nagy szükség volt. A sikerrel járó kísérlet két nagy tanulságot hozott. Szükség van a felszabadulás utáni magyar irodalom történetét bemutató kötetre, amely természetesen figyelembe veszi azt is, hogy a 6. kötet megjelenése óta tíz év telt el, azaz hogy számos értékes mű jelent meg, amelyek a korábbi értékviszonyokat módosították, és hogy számos olyan író indult el pályáján, akikre figyelemmel kell lenni. Ez a kötet *Bodnár György* osztályvezető irányításával igen alapos előtanulmányok után készült el, szerkesztői *Tóth Dezső* és *Béldi Miklós*.

A másik tanulság az volt, hogy az alkotóerejük teljében levő írók monografikus feldolgozása is szükséges. A magyar irodalomtudomány, illetve a magyar könyvkiadás történetében a Szépirodalmi Kiadó *Arcok és vallomások* c. vállalkozását követően a második olyan sorozat, amely az élő magyar írók monografikus bemutatását adja. A *Kortársaink* című sorozat szerkesztői *Béldi Miklós* és *Juhász Béla*.

Mind a felszabadulás utáni magyar irodalom történetét tárgyaló, mind a *Kortársaink* című sorozat a Modern Magyar Irodalmi Főosztály munkájának részét képezi. A Főosztály *Bodnár György* vezetésével széles körű, sokoldalú tevékenységet folytat. A 70-es évek első felében a Főosztály nagyfontosságú vállalkozása *A magyar irodalom és művészetek másfél évtizedes fejlődésének vizsgálata; esztétikai és művészetpolitikai következtetések* című hároméves munkájában való részvétel volt.

A vizgálatra az MSZMP Agit. Prop. Bizottsága kérte fel a társadalomtudományi kutatóhelyeket azzal a céllal, hogy ezeket az intézményeket bevonja a XI. Pártkongresszus állásfoglalásainak előkészítésébe. A munkába az Irodalomtudományi Intézet mellett bekapcsolódtak az ELTE, a JATE és a KLTE XX. századi irodalmi tanszékei, az ELTE Esztétikai Tanszéke, a Művészettudományi Kutatócsoport, a Zenetudományi Intézet, a Filmtudományi Intézet és a Filozófiai Intézet. A feladat az Irodalomtudományi Intézettől két munkatípust igényelt: mint bázis-intézet koordinálta a munkát, s gondozta, illetve összeállította az egész téma záróokmányát, és emellett az egyetemi magyar tanszékekkel együtt, elvégezte a magyar irodalom másfél évtizedes fejlődésének értékelését. A programfelelős és a végső szöveg összeállítója *Bodnár György* volt, aki az Intézet munkatársai közül *Béldai Miklóstól*, *Kenyeres Zoltántól*, *B. Nagy Lászlótól* és *Pomogáts Bélától* kapott értékes segítséget.

A Modern Magyar Irodalmi Főosztály keretébe tartozik az *Értékek és eszmények változása a felszabadulás utáni magyar irodalomban* c. program megvalósítása is, melyet *Kenyeres Zoltán* irányít. A cél annak az elemzése, hogyan tükrözi a magyar irodalom az elmúlt három évtized magyar társadalmi fejlődése nyomán kialakult társadalmi-tudati változásokat, és ezek a tudati változások miként objektivizálódnak irodalmi művekben.

E két utóbbi munka nemcsak kultúrpolitikai szempontból rendkívül jelentős, hanem az irodalomtudomány fejlődése szempontjából is. Mindkettő a feladatok újdonsága, komplexitása miatt tágtítja az irodalomtudomány és irodalomtörténet hagyományos kereteit; új módszerek, szempontok tudatosítását kínálja. Ezek az új módszerek és szempontok feltehetően más témák vizsgálata alkalmával is felhasználhatók lesznek.

Az irodalomtörténeti kézikönyv nyomán tehát a középkori, reneszánsz- és barokk korabeli, a XVIII. századi, a XIX. századi, és a XX. századi magyar irodalmi kutatások új lendületet kaptak. Azaz: a magyar irodalom valamennyi korszakát most már a szintézis tanulságait is figyelembe véve elemzik, értékelik: a szintézis nyomán kiderült fehér foltok eltüntetésére éppen úgy törekcsenek az Intézet munkatársai, kutatócsoportjai, mint az eddigieknél is behatóbb elemzésekre, illetve az adott esetekben szükségessé vált újraértékelésekre. Ha csoportra és munkaterületekre is osztva, az Intézet a magyar irodalom egészét tartja szem előtt, ezért is szentelt az utóbbi években komoly figyelmet a határokon kívüli magyar irodalom fejlődésének, értékelésének. Az irodalom egészének szem előtt tartása azzal a következménnyel járt, hogy nincsenek helytelenül privilegizált kutatási területek, a kritikai szempontok figyelembe vétele viszont azt eredményezte, hogy klasszikus és középszerű alkotók között az értékkülönbség nem mosódott el.

Már eddig is szó esett arról, hogy a reneszánsz és felvilágosodáskorabeli kutatások a komparatiztikai szemlélettel és igényel járnak együtt, és hogy az irodalomelméleti kérdések a szocialista irodalom kutatásától elválaszthatatlanok. A kézikönyv egyik legfontosabb tanulsága az volt, hogy nélkülözhetetlen egy, a magyar irodalomtudományban csaknem teljesen elhanyagolt diszciplína, az irodalomtudomány történetének megteremtése. Alapos tudománytörténeti tanulmányok nélkül a magyar szocialista kulturális forradalom aktuális jelenségeinek vizsgálata, az ízlés és általában a társadalmi tudat elemzése is elképzelhetetlen. Szinkrón és diakrón vizsgálat egységét és egyidejűségét igényli mind a tudománytörténeti monográfia, mind a köznap, mindennapi tudat felmérése, értékelése. Az irodalomtudomány, vagy szűkebben az irodalomtörténetírás és a kritika történetének monográfikus vizsgálata nélkül a magyar irodalmi önismeretről aligha kaphatunk megnyugtató képet. A magyar irodalomtudomány történetében először történik kísérlet arra, hogy egész tudományterület módszertani, elvi és történeti vizsgálatát összekapcsolja. Az elmúlt években az Intézet egyik legnagyobb vállalkozása a tudománytörténeti alapfogalmak tisztázásának szándéka és a tudománytörténeti előtanulmányok megírása volt. Noha a magyar irodalomtudomány történetének feldolgozását elsősorban a magyar irodalom kutatói végzik, e nagy munkába az irodalomelmélet és a komparatiztika művelői is bekapcsolódtak. Emlékezetes az a periodizációs vita (1968-ban) vagy a módszer kérdéseiről folytatott ülészak (1967-ben), amely az irodalomelmélet és az irodalomtörténet összefüggéseivel, dialektikus kapcsolatával foglalkozott. Az Intézet a mindennapi gyakorlatban kívánja megvalósítani azt az elvet, hogy elmélet nélkül nincs történet, és történet nélkül nincs elmélet.

Az 1958-as szovjet realizmus vitáról rendezett ülészaknak legkevésbé sem a pusztá információ volt a jelentősége. A realizmus fogalmának korszerű értelmezése elősegítette az akkori évek magyar irodalmi termésének helyes értékelését, azaz a korszerű kritikai gyakorlatot.

Az Intézetben folyó kutatások közben egyre világosabbá vált, hogy szükség van az irodalom elméleti, esztétikai problémáinak a korábnál alaposabb feltárására, az önálló irodalomelmé-

leti kutatások fejlesztésére. Ez vezetett az Irodalomelméleti Osztály (utóbb Főosztály) létrehozásához. Az Osztály kezdettől fogva tevékeny részt vállalt az Intézetben folyó kutatások elméleti problémáinak megoldásában, az irodalomelmélet, ezen belül különösen a korszerű marxista irodalomelméleti problematika iránti érdeklődés elmélyítésében. Aktívan bekapcsolódott a szocialista irodalom korszerűségének kérdéseiről, a szocialista realizmus, a szocialista avantgarde, az esztétikai visszatükrözés, az irodalmi irányzatok problémáiról meginduló vitákba. Az idevágó tanulmányok gyűjteménye *A szocializmus irodalma* (1966) c. kötet. Eközben az Osztály programszerűen feldolgozta a fontosabb XX. századi irodalomelméleti irányzatok és módszerek történetét, s az *Irodalomtudomány: Tanulmányok a XX. századi irodalomtudomány irányzatairól* (1970) c. kötetben számos olyan irányzatot mutatott be, amelyekkel a hazai szakirodalom korábban kevésbé foglalkozott. A kötet tekintélyes információs anyaggal járult hozzá irodalomtudományunk módszereinek felfrissítéséhez és alkalmasnak bizonyult arra is, hogy az egyetemi és főiskolai oktatás kézikönyveként használják. A nem marxista irányzatok felmérése után az Osztály arra összpontosította erőinek jelentékeny részét, hogy elkészítse *A marxista irodalomszemlélet története* c. 3 kötetre tervezett áttekintést. A már elkészült I. kötet a tudományos szocializmus kezdeteitől a II. világháború végéig terjedő időszakot dolgozta fel. Az Osztály munkásságának fontos részévé váltak a poétikai kérdések megközelítése kapcsán az irodalomszemlemitikai kutatások. Az irodalmi jelenségek jelmeleti megvilágítása a feladata a szovjet—magyar együttműködéssel készült kötetnek, amely magyar és orosz nyelven jelenik meg. Az Osztály szervezésében 2 napos intézeti ülés vitatta meg 1974-ben az irodalomtudomány módszereit. Az irodalom történeti és szinkron megközelítésének viszonyával, az irodalmi mű történeti vonatkozásaival, az irányzatok, a korszakolás stb. kérdéseivel foglalkozó tanulmányok jelentek meg *Az irodalomtörténet elmélete* c. kötetben.

*

Az Intézet fennállása óta előbb a Világirodalmi, majd az Összehasonlító Osztály foglalkozik világirodalmi kutatásokkal. De a magyar irodalom és az irodalomelmélet problémáit osztály kerettől függetlenül is mindig világirodalmi, illetve általános irodalomelméleti összefüggésekben vizsgálják, legyen bár a kutatás témája a reneszánsz vagy a magyar romantika, a proletár költészet, a marxista irodalomszemlélet története vagy a poétika. Az osztály- vagy csoportkeretek sokkal inkább tendenciákat, mintsem áthághatatlan árkokkal körülvett kutatási területeket fejeznek ki. Így van ez az Összehasonlító Osztály esetében is. Első nagy vállalkozásai a szó szoros értelmében a magyar irodalom jobb megismerését segítették elő. Kapcsolattörténeti kötetek (magyar—oros, magyar—lengyel, magyar—német, magyar—olasz, magyar—jugoszláv, magyar—francia, magyar—csehszlovák) a magyar irodalom történetének számos ismeretlen vagy csak rosszul ismert, illetve tévesen értelmezett részletét világították meg. Ugyanakkor ezek a kapcsolattörténeti kötetek részben már megalkotásuk során, részben pedig tanulságaik alapján az összehasonlító irodalomtudomány általános elméletét és speciális módszereit is fejlesztették. Nem elhanyagolható e kapcsolattörténeti kötetek szerepe a nemzetközi tudomány-szervezésben sem. Több kötet magyar és külföldi tudósok közös szerkesztésében jelent meg. A magyar irodalom és egy-egy szocialista ország irodalma közti kapcsolatokat tárgyaló kötetek a testvér intézetek közti szoros együttműködés alapján jöttek létre.

Ha csak rendkívül röviden is, de a magyar—oros irodalmi kapcsolatokat tárgyaló három kötetes műről külön is szeretnénk beszélni. Ennek a több százados kapcsolatokat felölelő tudományos vállalkozásnak tervei 1958-ra mennek vissza. Maga a mű 1961-ben jelent meg. Az Intézetnek ez volt az első nagy nemzetközi vállalkozása, aktív, művekben realizálódó nemzetközi kapcsolatai ezzel kezdődtek. A szovjet tudósokkal való együttműködés volt az az örövendes precedens, amely ösztönző hatást gyakorolt a további vállalkozásokra is. A magyar—oros kapcsolatokat tárgyaló három kötetes mű volt egyébként az Intézet első olyan kiadványa, amelynek témája túllépett a szűkebb értelemben vett magyar irodalomtörténet témakörén.

E mű sikere megalapozta és tovább mélyítette az Intézet és a Szovjetunióban levő különböző társintézetek közti együttműködést. Itt említjük meg, hogy Intézetünket és a Gorkij Intézetet továbbá az Ukrán Irodalomtörténeti Intézetet szerződéses kapcsolat fűzi egymáshoz. Az elmúlt másfél évtizedben az Intézet számos munkatársa dolgozott, illetve kutatót szovjet társintézetekben, több szovjet kutató, főként a magyar irodalom specialistái dolgoztak az Intézetben. Az Intézet folyóiratai közül különösen a *Kritikát* fűzték szoros kapcsolatok a *Voproszú Literaturihöz*. Az Intézet és a Gorkij Intézet között immár másfél évtizedes együttműködés legnagyobb eredménye a közelmúltban jelent meg. Az európai romantika legfontosabb irányzatait, jelenségeit áttekintő vállalkozás két nyelven; oroszul jelent meg Moszkvában, angolul pedig Budapesten. A marxista irodalomtudomány felkészültségét és magas színvonalát dokumentáló mű magyar szerkesztője *Sötér István*, orosz szerkesztője *Nyeupokojeva* volt.

Az összehasonlító kutatásoknak nagy lendületet adott az 1962-es budapesti kelet-európai Összehasonlító Irodalomtörténeti Konferencia, melyen a szocialista országok képviselői mellett nyugati tudósok is részt vettek.

A budapesti kongresszust megelőző évben, 1961-ben kapcsolódtak be a magyar tudósok az AILC munkájába. Az AILC 1955-ben jött létre. Az AILC IV. fribourgi kongresszusa megbízta az Intézetet, hogy dolgozza ki egy nemzetközi vállalkozásban elkészítendő európai összehasonlító irodalomtörténet tervét. Hosszas, gondos nemzetközi konzultációk után az Intézet, főként az Összehasonlító Osztály, *Vajda György Mihály* vezetésével, kidolgozta azt a tervezetet, amelyet füzet formájában francia és angol nyelven, a Belgrádban, 1967-ben rendezett V. kongresszus valamennyi résztvevője megkapott. A tervezet az európai irodalom történetét nem az egyes nemzeti irodalmak egymástól elszigetelt története összegezésének tekinti, hanem a kapcsolatok, összefüggések, a közös tradíció, hatások és parallelizmusok történetének. A tervezet a vállalkozás című *Az európai nyelvű irodalmak összehasonlító története* címet javasolta. A cím jelezte, hogy az elkészítendő mű az amerikai (angol, francia, spanyol, portugál nyelvű) és az ausztrál irodalom (angol nyelvű) vizsgálatára is kiterjed.

A belgrádi kongresszus az Intézet tervét elfogadta. A kongresszus 13 tagú nemzetközi koordinációs bizottságot hozott létre a nagy vállalkozás irányítására. A koordinációs bizottság titkára *Vajda György Mihály* lett.

A belgrádi kongresszussal kezdődött az Intézet egyik legnagyobb szabású tudományos és tudományszervezői munkája. A világ különböző helyein, a fontosabb irodalomtudományi központokban, az 1967-es kongresszust követően megkezdődtek a monumentálisra tervezett szintézis egy-egy nagy fejezetének vagy ciklusának (expresszionizmus, szimbolizmus, stb.) előkészítő munkálatai. Ezeket a nagyon igényes szerzői és tudományos munkákat (minden egyes kötet vagy kötetSOROZAT nemzetközi együttműködéssel készül), a koordinációs bizottság hangolja össze és irányítja. Ennek a hosszútávú vállalkozásnak a sikerét biztosítja az, hogy az Akadémiai Kiadó vállalta az egyes kötetek idegen nyelvű megjelenítését. Eddig egy kötet jelent meg *Az expresszionizmus, mint nemzetközi irányzat* címen.

A hatalmas, új típusú összehasonlító szintézis számos előtanulmányt igényel. Ennek érdekében jött létre az AILC égisze alatt, nemzetközi szerkesztőbizottsággal az Intézet, illetve az Akadémiai Kiadó kiadásában a *Neohelicon* című folyóirat. Az évente kétszer megjelenő idegen nyelvű kiadvány főszerkesztői *Szabolcsi Miklós* és *Vajda György Mihály*. A *Neohelicon* szerkesztése egyszerre tudományos és tudományszervezői munka.

Az Intézet *Az európai nyelvű irodalmak összehasonlító története* című vállalkozásnak nem csupán a szervezésben, hanem megírásában is tevékeny szerepet vállalt. Talán nincs is olyan kötet, amelyben magyar szakértők ne vennének részt. Három kötet, illetve három ciklus szerkesztése, megírása részben az Intézet feladata. Az összehasonlító osztály a Sorbonnal együttműködve négy kötetben készíti el a felvilágosodás és a romantika közötti átmeneti időszak, az 1760–1820 közötti évtizedek európai nyelvű irodalmainak történetét. A négy kötet főszerkesztői *Jacques Voisine*, a Sorbonne professzora, az AILC egyik korábbi elnöke, valamint *Sötér István* és *Vajda György Mihály*. E nagy vállalkozást előkészítendő jelent meg a *Studies in 18th Century Literature* című kötet angol és francia nyelven, ausztrál, francia és magyar tudósok közreműködésével *Szenci Miklós* és *Ferenzi László* szerkesztésében. A harmadik kötet, illetve kötetSOROZAT, amelynek szerkesztésében és megírásában az Intézet tevékenyen részt vesz, a szimbolizmussal foglalkozik. Szerkesztői *Anna Balakian*, a New Yorki egyetem professzora, *Michel Décaudin* és *Szabolcsi Miklós*.

Az Intézet, illetve a magyar irodalomtudomány tevékeny és sokoldalú részvételét az AILC munkájában a nemzetközi társaság meleg rokonszenvvel nyugtázta. Elismerésének kifejezéséül a Bordeauxban tartott VI. kongresszuson *Sötér István* három évi időtartamra elnökvé választotta. A kanadai VII. kongresszuson *Köpeczi Bélát*, az MTA főtitkárát egyik alelnökvé választotta. Úgyszintén a kanadai kongresszuson fogadták el azt a magyar javaslatot, melynek értelmében a VIII. kongresszust 1976-ban Budapesten rendezik. Ezzel a 20 éves Intézetre igen kitüntető, de fáradtságos, nehéz munka vár.

Általánosságban elmondható, hogy nincs az Intézetnek egyetlen olyan munkatársa sem, aki nem folytathatott volna külföldi tudományos intézetekben, egyetemeken, könyvtárakban tudományos kutatásokat, illetve nem vett volna részt nemzetközi kongresszusokon.

Az Intézet testületileg vagy munkatársain keresztül számos nemzetközi társaságban fejt ki tevékenységet, így az AILC-n kívül a *Nemzetközi Finnugor-Társaságban*, a *Nemzetközi Esztétikai Társaságban*, a *Reneszánsz-kutató Intézetek és Társaságok Nemzetközi Szövetségében*, a *Nemzetközi Goethe-társaságban*, a *Lenau-társaságban*, a *Shakespeare-társaságban*, a *Nemzetközi PEN Clubban*, a *COMES-ban*, stb. A *Nemzetközi Finnugor Társaság* 1975-ben Budapesten rendezett kongresszusának mind a tudományos, mind a tudományszervezési munkájában az Intézet tevékeny szerepet vállalt, az előkészítő bizottságban az Intézetet *Varga László* képviselte.

Különböző összefüggésekben már szó esett az intézeti folyóiratokról. Ismertetésük nélkül az Intézet történetéről, mint tudományos és mint tudományszervező műhelyről beszámolni lehetetlen. Valamennyi folyóirat jellemzője, hogy módszereit, szerkesztési elveit állandóan megújítani igyekszik, hogy a magyar irodalomtudomány és művészettudomány valamennyi képviselője előtt nyitva áll, és hogy szívesen közöl külföldi szerzőktől is publikációkat.

Az *Irodalomtörténeti Közlemények* több mint háromnegyed százados múltra tekint vissza. Az ItK 1956 óta az Intézet folyóirata. Az egyetlen olyan, filológiai jellegű magyar folyóirat, amely irodalmunk egészét áttekinti, és ugyanekkor az egyetlen medialisztikával is foglalkozó magyar folyóirat. Apró adatokat és terjedelmes tanulmányokat egyaránt közöl, forráskiadvánnyal is foglalkozik. Az ItK komoly figyelmet szentel a fontosabb évfordulóknak, tematikus számai részben a magyar irodalomtörténet megoldatlan problémáira figyelmeztetnek, részben éppen ezek megoldásához adnak értékes segítséget. A felvilágosodással foglalkozó különszám például mind a magyar felvilágosodás, mind a nemzetközi felvilágosodás-kutatás megismertetése, illetve kritikai feldolgozása terén rendkívül jelentős volt. Az ItK feladatának tartja, hogy minden magyar irodalomtörténeti vonatkozású műről, bárhol is jelenjék meg, beszámoljon. Az elmúlt időszakban évente 80 ismertetés jelent meg a lapban. A filológiai arculat modernizálása az ItK egyik fő feladata.

Noha az ItK, melynek szerkesztését az elmúlt 20 évben többek közt *Klaniczay Tibor*, *Szaunder József*, *Németh G. Béla* és *Komlós Tibor* látta el, a XX. századi magyar irodalomról és az irodalomelméleti kérdésekről is közöl tanulmányokat, elsősorban a régi és klasszikus magyar irodalommal foglalkozik, és jobbra a hagyományos értelemben vett irodalomtörténetírást és filológiát műveli.

A *Kritika* 1963-tól 1972-ig jelent meg. Noha nem zárkozott el a klasszikus magyar irodalommal foglalkozó tanulmányok közlésétől sem, elsősorban a XX. századi, és ezen belül is a felszabadulás utáni magyar irodalom bemutatását, elemzését, értékelését tekintette fő feladatának. Ezzel párhuzamosan, a modern magyar irodalomtörténeti törekvésektől elválaszthatatlanul, az irodalomelmélet problémáinak szentelt komoly figyelmet. Az irodalomelmélet hazai fellendülésében a folyóirat szerepe jelentős volt. A *Helikon* mellett a *Kritikában* érvényesült leginkább az Intézet már említett koncepciója, amely az inter art vizsgálatokat és interdiszciplináris megközelítéseket a tudomány fejlődése és korszerűsödése feltételének tartja. A folyóiratban több jelentős filmmel és képzőművészettel foglalkozó tanulmány is napvilágot látott.

Az élő irodalom napi kritikái szinten történő taglalása, az élő és modern irodalom történeti szempontú elemzése, az irodalomelmélet és általában a művészetelmélet bemutatása és kidolgozása jellemezte a *Kritikát*. Ezeknek a szempontoknak az érvényesítése határozta meg *Díószei András* főszerkesztő és társai, elsősorban *Béládi Miklós* és *Almásy Miklós* munkáját.

A *Literatúra* 1973-ban indult. Főszerkesztője *Sötér István*, szerkesztője *Béládi Miklós*. Évi négy száma jelenik meg, az Intézet műhely-folyóirata, lényegileg a *Kritika* utódjának tekinthető, noha napi kritikai tevékenységet nem folytat. Feladata a kortárs magyar irodalom folyamatainak tanulmányozása, valamint irodalomelméleti tárgyú írások közreadása.

Az 1956-ban létrejött Irodalomtörténeti Intézet Világirodalmi Osztálya a korábbi Irodalmi Dokumentációs Központ munkatársaiból alakult ki. A Dokumentációs Központ indította meg el, 1955-ben, az *Irodalmi Figyelő* című folyóiratot. Ez alakult át 1958-ban *Világirodalmi Figyelővé*, és ez utóbbi 1964-ben vette fel a *Helikon* nevet. A folyóiratot *Kardos Tibor*, majd *Képes Géza* szerkesztette, jelenleg *Köpeczi Béla* a főszerkesztő, *Hopp Lajos* a felelős szerkesztője. Az Intézet folyóirata a *Helikon* névvel mintegy jelezni kívánja a háború előtti hasonló című magyar komparatistikai folyóiratokhoz való folytonosságát, illetve új irányú törekvéseit.

A *Helikon* nagy gondot fordít a szovjet és a keleteurópai irodalomtudományok megismertetésére, tematikus számai közül többek közt a „szocialista irodalom kérdéseiről”, „a szovjet irodalomtudomány legújabb eredményeiről”, a „keleteurópai avantgarde-ről”, valamint az „Iránzatok és csoportok az 1920–30-as évek szovjet irodalmában” címűek tanúsítják ezt. A szovjet és a keleteurópai irodalomtudomány hazai felfedezése a *Helikon* egyik, de nem egyetlen nagy tudománytörténeti vívmánya. A polgári irodalomtudományt Magyarországon általában mindig élénk figyelemmel kísérték, de jobbra csupán a nyugateurópai, az amerikaiat kevésbé méltatták. A *Helikon* vizsgálatai körébe bevonta az amerikai irodalomtudományt is. Végül a *Helikon* a hagyományos európai centrikusságot más irányban is megfellebezi, a *Fekete Afrika irodalmának* vagy az *Elsüllyedt kultúráknak* szentelt tematikus számai igazolják ezt.

A hagyományos irodalomtudományi gondolkodást azonban nemcsak földrajzi értelemben tágtotta és tágtja a *Helikon*. A folyóirat, melynek évente négy száma jelenik meg, a leghatározottabban, tendenciózusan, interdiszciplináris folyóirat, érdeklődését kiterjeszti mindazokra a tudományterületekre, amelyek az irodalomelméleti és komparatistikai kutatásokat elősegíthetik, szemléletét felrészíthetik. A *Helikon* értékes különszámokat szentelt a számítógépek és a humán tudományok kapcsolatának, a strukturalizmusnak, a modern stilisztikának, a science-fictionnak, az irodalomtudomány és a folklór kapcsolatának. A *Helikon* igyekszik

tájékoztatni a magyar tudósokat a nemzetközi irodalomtudomány legfrissebb és legjelentősebb eredményeiről. A folyóirat 1964 és 1973 között összesen 1799 könyvet ismertetett.

A *Helikon* alapozta meg azokat a komparatistikai alap- és rész kutatásokat, amelyek a magyar komparatistika addig ismeretlen fellendüléséhez vezettek, és amelyek nélkül mind a legújabb magyar—szovjet közös vállalkozások, mind az AILC évtizedes tervei elképzelhetetlenek lennének. A *Helikon* színvonalá egyben garancia volt arra, hogy a *Neohelicon*, az AILC magyar szerkesztésű idegen nyelvű folyóirata is betölti hivatását. A *Neohelicon*ról más összefüggésben már szoltunk. Ennek az idegen nyelvű orgánumnak eddig három évfolyama jelent meg, évi két dupla számban. Már eddig is megfigyelhető, hogy a világ legkülönbözőbb tájain élő tudósok szívesen bocsátják írásaikat rendelkezésére.

Logikailag talán már korábban kellett volna ismertetni, de az időrend és a benne rejlő perspektívák miatt csak most szólnunk az Intézet egyik legnagyobb teljesítményéről, a *magyar irodalomtörténet bibliográfiája* eddig megjelent két kötetéről. Az Intézet még 1957-ben határozta el az első magyar irodalomtörténeti bibliográfia összeállítását. A kilenc kötetre tervezett sorozat, melynek szerkesztői *Vargha Kálmán* és *V. Windisch Éva*, első kötete 1972-ben, a második 1974-ben jelent meg. Az első kötet 1772-ig, a második 1849-ig regisztrálta szakirodalmunkat. A szerkesztők és munkatársai a bibliográfia anyagának összegyűjtésekor nemcsak az elsődlegesen irodalomtörténeti és irodalmi forrásokat vették számba, hanem a társ- és rokon tudományok folyóiratait is (történelem, néprajz, nyelvészet, egyháztörténet, stb.), valamint az olyan havi, heti vagy napilapokat is, amelyek periférikusan ugyan, de közöltek irodalmi vagy irodalomtörténeti cikkeket. A bibliográfia méreteire jellemző, hogy csupán a Petőfi irodalom kb. 2000 adattal szerepel. A bibliográfia nemcsak adatközlő, hanem értékelő bibliográfia is, nem vett fel pl. hivatalos évforduló közleményeket, semmitmondó nekrológokat.

A bibliográfia első két kötete nemcsak a szakemberek munkáját segíti elő túlbecsülhetetlen mértékben, hanem valamennyi kíváncsi olvasó érdeklődését is kielégíti. Ez a valóban hézagpótló gyűjtés önmagában szintetizál: nem utolsósorban a fehér foltok felmutatásával. Ahogy az 1960-as évek első felében A *magyar irodalom története* című hat kötetes szintézis kijelölte az új feladatokat, úgy serkenti a további munkát a 70-es években a bibliográfia is. Kijelölőnek belőle a magyar irodalomtörténetírás eddigi érdeklődési területei, és figyelmeztet arra, hogy milyen kérdések vizsgálatánál, melyik irányzat vagy műfaj esetében, melyik író működésének elemzésében vannak még irodalomtörténészeinknek adósságai. A bibliográfia eddigi két kötete összefoglalás is, de újabb kutatásokra buzdító gyűjtemény is.

*

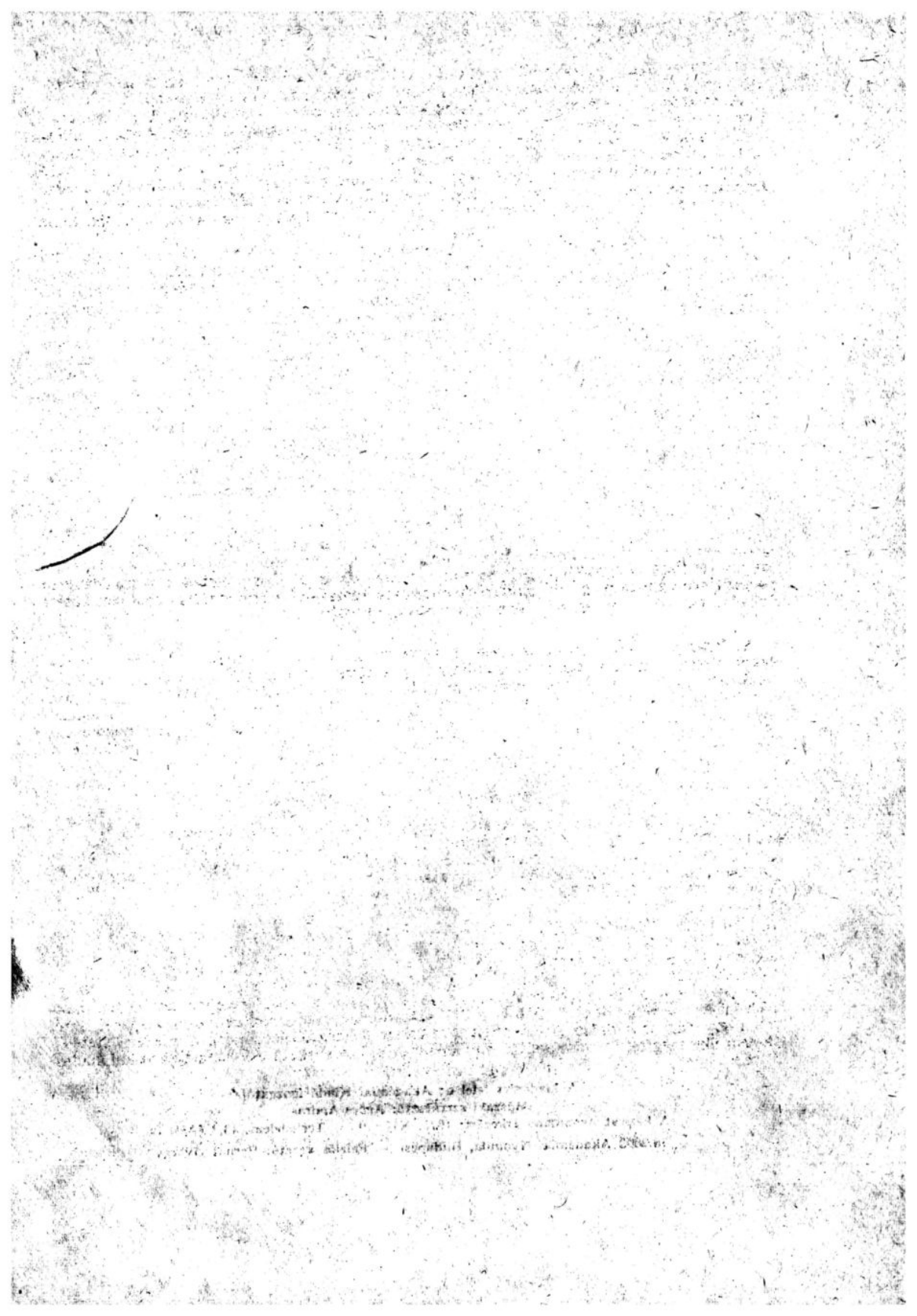
Az Intézet a magyar irodalom egészére, és az irodalomtudomány egészére tekint, és ugyanekkor bizonyos munkamegosztás figyelhető meg a könyvekben és a folyóiratokban megjelent publikációk között. Az Intézet 1956. január 1-én, mint Irodalomtörténeti Intézet alakult meg, és 1967-ben változtatta nevét Irodalomtudományi Intézetté. A névváltozást az irodalomelmélet és komparatistika elmélyülése és elmélyítése tette szükségessé. A folyóiratok közül a *Kritika*, a *Literatúra*, a *Helikon* és a *Neohelicon* részben vagy egészében az irodalomelmélet és a komparatistika orgánumai, míg az *Irodalomtörténeti Közlemények* elsősorban hagyományosan filológiai és irodalomtörténeti folyóirat. Az Intézet kiadványaként megjelent könyvek túlnyomó része viszont vagy irodalomtörténeti mű, vagy szövegkiadás, noha — főként újabbban — nem egy jelentős komparatistikai és irodalomelméleti alkotás is található köztük.

A mintegy 250 közül 61 foglalkozik a magyar irodalomtörténet egészével, illetve annak egyes korszakaival, egy-egy áramlat fejlődésével, vagy egy-egy műfaj kialakulásával. Kb. 80 egy-egy író munkásságát illetve munkásságának egyik fázisát elemzi. A különböző jellegű szövegkiadványok (kritikai kiadások, fordítások vagy első közlések stb.) száma 60 körül van. Összesen 5 különféle bibliográfia jelent meg. 28 kötet részben vagy egészében világ-irodalmi tematikájú.

A tanulmányok, monográfiák közül 24 foglalkozik a XVI. századi, 8 a XVII. századi, 11 a XVIII. századi, 46 a XIX. századi, és végül 40 a XX. századi magyar irodalommal. A szövegkiadások közül 10 kötet tartalmazza a XVI. századi magyar irodalom termését, 7 kötet a XVII. századiét, 5 a XVIII. századiét, 24 a XIX. századiét és 18 kötet a XX. századiét. Nehéz lenne rangsorolni a fontos, rendkívül időigényes és nagyon kevésbé látványos textológiai munkák között. Kiemelhetnénk a XVI. és XVII. századi magyar irodalmi szövegek kiadását, amelyek a régi magyar irodalomtörténet helyes és korszerű értékelésének elengedhetetlen feltételei. De nem illik megfélekedezni a méltán monumentálisnak nevezhető Vörösmarty kritikai kiadásról sem, amely a húsz éves Intézet egyik legnagyobb teljesítménye.

Befejezés vagy összefoglalás helyett csupán annyit szeretnénk megemlíteni, hogy 1972 óta az Intézet részt vesz a Magyar Tudományos Akadémia távlati tervének megvalósításában. A szocialista műveltség és ízlés kutatása a szocialista kulturális forradalom és a technikai forradalom idején újabb ösztönző, nagy feladatokat hárít a fennállásának 21. évébe lépő Irodalomtudományi Intézetre.

Ferenczi László

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója
Műszaki szerkesztő: Agócs András
A kézirat nyomdába érkezett: 1975. XII. 19. — Terjedelem: 13,3 (A/5) lv
76.2603 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Дан, Р.</i> : «Печский Диспут»	1
<i>Фенье, И.</i> : Erdélyi Muzéum (Трансильванский музей) — идейный предшественник эпохи реформ	15
<i>Мартинко, А.</i> : Некоторые соображения о творчестве Жигмонда Кеменя	35
<i>Ронаи, Л.</i> : Большие романы Костолани	54

Краткие сообщения

<i>Варга, И.</i> : Образ князя Ракоци в поэзии освободительной войны куруцов	72
<i>Фойт, В.</i> : «Сицилиана» в Венгрии, в 1584 году	84
<i>Керени, Ф.</i> : Самодеятельные театральные игры оппозиционной аристократии и 1841 году	87
<i>Рейзингер, Й.</i> : Отрывок текста, взятый у Кати Бетлен, в одном из поздних стихотворений Бабича	90

Документация

<i>Катона, Г.</i> : Дополнения к списку студентов, учившихся до 1711 года в Англии	92
<i>Беньеш, М.</i> : Венгерские литературные чтения Йозефа Этвеша	98
<i>Силадьи, Ф.</i> : Неизвестное «стиотворение Яноша Араня	107
<i>Щейбер, Ш.</i> : Два письма Яноша Вайды	108

Обзор

Католические церковные песни (1608—1651) (<i>Бичкеи, И.</i>)	110
Ференц Силадьи: Диалектная лексика Задунайщины, собранная Чоконани (<i>Сатма-ри, И.</i>)	112
Пал Панди: Петефи и национализма (<i>Варга, Й.</i>)	116
Полное собрание сочинений Мора Йокаи (<i>Шолт, А.</i>)	125
Балаж Лендель: Традиция и эксперимент (<i>Варга, К.</i>)	128

SOMMAIRE

<i>Dán, R.:</i> La „Dispute de Pécs”	1
<i>Fenyő, I.:</i> Un préparateur idéologique de l'âge des réformes hongrois: le Musée de Transylvanie	15
<i>Martinkó, A.:</i> Pensées fragmentaires sur le message en bouteille de Zsigmond Kemény	35
<i>Rónay, L.:</i> Les grands romans de Kosztolányi	54

Bulletin

<i>Varga, J.:</i> Le portrait du prince Rákóczi dans la poésie de la guerre d'indépendance des kouroutzs	72
<i>Voigt, V.:</i> La „siciliana” en Hongrie en 1584	84
<i>Kerényi, F.:</i> Les pièces des amateurs appartenant à l'opposition de la haute noblesse, en 1841	87
<i>Reisinger, J.:</i> Un détail du texte de Kata Bethlen dans une poésie tardive de Babits	90

Documents

<i>Kathona, G.:</i> Suppléments à la liste des étudiants hongrois qui ont fait leurs études en Angleterre jusqu'à 1711	92
<i>Bényei, M.:</i> Les lectures littéraires hongroises de József Eötvös	98
<i>Szilágyi, F.:</i> Une poésie inconnue de János Arany	107
<i>Scheiber, S.:</i> Deux lettres de János Vajda	108

Revue

Katolikus egyházi énekek (1608—1651). (Chants d'église catholiques.) (<i>Bitskey, I.</i>)	110
Ferenc Szilágyi: Csokonai dunántúli tájszógyűjtése. (Un recueil de mots dialectaux transdanubiens de Csokonai) (<i>Szathmári, I.</i>)	112
Pál Pándi: Petőfi és a nacionalizmus. (Petőfi et le nationalisme.) (<i>Varga, J.</i>)	116
Les œuvres complètes de Jókai (<i>Solt, A.</i>)	125
Balázs Lengyel: Hagyomány és kísérlet. (Tradition et tentative.) (<i>Vargha, K.</i>)	128

Chronique

